

İNSAN KONTROLÜ DIŞINDAKİ KÖPEKLER İÇİN KULLANILAN KAVRAMLARIN KARMAŞIKLIĞI

Akif Keten¹

¹ Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Yaban Hayatı Ekolojisi ve Yönetimi Bölümü, Düzce,
İlet: akifketen@duzce.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7444-6836

Özet

Köpekler ilk evcilleştirilen hayvanlar olup, insanoğlu tarafından başlangıçta avcılık amacıyla kullanılmıştır. Günümüzde ise çok farklı amaçlar için beslenmektedir. Ancak çeşitli nedenlerle insandan bağımsızlaşan köpekler şehirler başta olmak üzere farklı habitatlarda hayatlarını sürdürmekte ve kontrolsüz şekilde üreyebilmektedir. Bu bazı sorunları da ortaya çıkarmıştır. Son zamanlarda ilgi grupları arasında farklı konularda tartışmalara kadar giden anlayışlar bulunmaktadır. Köpeklere toplumun ilgisi köpekler için kullanılan kavramsal çeşitliliğe ve karmaşaya da sebep olmaktadır. Kontrol dışındaki köpekler için kullanılan adlandırmalarla ilgili farklılıkları ortaya koymak için bu çalışma yapılmıştır. İnternet arama motorları yardımıyla yapılan çalışmada baskın olarak “Sokak” kelimesiyle (%86) adlandırmalar yapılmaktadır. En yaygın kullanımlar “Sokak hayvanları”, “Sokak köpeği”, “Sokak köpekleri”, “Başboş köpek”, “Sokak hayvanı”dır. Resmi yazışmalarda ise “Sahipsiz” kelimesiyle kullanılmaktadır. Bu hayvanların her yaşam ortamında varlıklarının bilinmesinden dolayı isminin sokaklarla özdeşleştirilmesi doğru olmayacaktır. Serbest biçimde farklı yaşam ortamlarında bulunan evcil hayvanlara “Sahipsiz” denilmesi önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Başboş Köpek, Sahipsiz Köpek, Sokak Hayvanları, Sokak Köpeği

AMBIGUITY OF CONCEPTS USED FOR DOGS INDEPENDENT OF HUMANS

Abstract

The dog is our oldest domesticate, and they were initially used by humans for hunting. Today, it is bred for many different purposes. However, for various reasons, dogs became independent of humans. They can live in different habitats, especially in cities, and can reproduce uncontrollably. This also raises some problems. Recently, there have been understandings that lead to discussions on different issues among interest groups on stray dogs. Society's interest in dogs also causes conceptual diversity and confusion for their. This study was conducted to reveal the differences in naming used for dogs out of control. In this study, which was carried out with the help of internet search engines, naming is predominantly made with the word "Street" (86%). The most common uses are “Street animals”, “Street dog”, “Street dogs”, “Stray dog”, “Street animal”. In official correspondence, it is used with the word "Stray". Since these animals are known to exist in every living environment, it would not be correct to identify their names with streets.

Keywords: Stray Dogs, Unowned Dog, Street Animals, Street Dogs

1. Giriş

Köpekler (*Canis familiaris*) evcilleştirilen ilk hayvan olarak bilinmekte, zamansal olarak en az 15 000 yıldır insanlar tarafından kullanıldığı tahmin edilmektedir (Raisor, 2004; Freedman ve ark., 2016). İlk önce doğu asyada evcilleştirildiği konusunda güçlü bulgular vardır (Wayne and Vonholdt, 2012). Köpeklerin evcilleştirilmesi tarım toplumundan önceki avcı-toplayıcı toplumlara uzanmakta, bu da köpeklerin öncelikli olarak avcılıkta kullanıldığını düşündürmektedir (Freedman ve ark., 2016). Köpeklerin kurtlardan evcilleştirilmediği, yaklaşık 100 000 yıl öncesinde kurtlarla (*Canis lupus*) aynı atadan köken aldığı genetik çalışmalar göstermektedir (Vilà ve ark., 1997; Raisor, 2004). Yani köpekler evcilleştirildiğinde aslında kurttan farklı bir türdü.

Canis familiaris (köpek)'in dahil olduğu *Canis* cinsi içinde 8 tür bulunmaktadır. Raisor (2004) doktora çalışmasında Gray (1954)'e atfen bu cins içinde tüm türlerin melezleşebildiğini bildirmiştir. Irk kavramı toplum tarafından genellikle farklı görülen fiziksel ve sosyal niteliklere göre canlıların gruplandırılması şeklinde algılanmaktadır (Vikipedi, 2022). Yani ırk, biyolojik/genetik temeli olmayan (genetik farklılığın %10'u geçmediği alt popülasyonlar) ancak canlıları dış görünüme göre kendi arasında gruplandırmaya yarayan bir araçtır (Taşkent ve Altınışık, 2018) Ancak insanlar ırk olarak bu türü gruplandırmıştır. İnsan yaşamının değişmesi köpek ırklarının çeşitlenmesine doğrudan etki etmiştir. 1800'lü yıllara kadar çok çeşitlilik göstermeyen köpekler, 19. Yüzyılda köpek yetiştirme uygulamalarının değişmesi güçlü özelliklere göre ıslah çalışmalarının yapılması köpeklerin farklı ırklara ayrılmasında etkili olmuştur (Freedman ve ark., 2016). Elde edilen ırkların sıkı kontrolü ile de ırk popülasyonları oluşturulmuştur. Günümüz itibarıyla dünyada 199 köpek ırkı tescillenmiştir (AKC, 2022). Melezleşme ve ıslah çalışmaları sonucu bu sayı zamanla artmıştır. İnsanlar tarafından, güvenlik, avcılık, beççilik, süs vb. nedenlerle kullanılan köpeklerin ırk sayılarındaki artış insan yaşamını iyileştirilmesi için yapılmaktadır. Ancak popülasyonların kontrol edilememesi durumunda hastalık vektörü olma (Knobel ve ark., 2014), şehirlerde tehdit oluşturması (Reece ve ark., 2013), yaban hayatına etkisi (Young ve ark., 2011) gibi olumsuzluklara neden olabilmektedir.

İnsanlar tarafından çeşitli amaçlar için beslenen, bakımı yapılan ve ıslah edilen köpekler kontrol altında tutulmaktadır. Ancak herhangi bir şekilde insanların kontrolünden çıkan bireylerin kontrolsüz şekilde üremesiyle şehirlerde ve doğal alanlarda artan (Tamzok

ve ark., 2017) ve serbest şekilde hareket eden köpekler geçmişten beridir tartışmaya neden olmaktadır (Sümer, 2021). Bu bireylerin diğer canlılarla birlikte dünyada yaşam hakkı olduğunu savunanlar (Özen, 2019) olduğu gibi insan kontrolünün dışındaki köpeklerin insanlara (Kırışik ve Öztürk, 2021) ve doğaya zararlı olduğunu (Keten ve ark., 2017) savunanlar da bulunmaktadır. Bu çatışmanın giderilmesi için toplumlar kendisine göre yasal düzenlemeler yapmaktadır. Ülkemizde ise 2004 yılında 5199 sayılı "Hayvanları Koruma Kanunu" yürürlüğe konulmuştur (Resmi gazete, 2004). Bu kanunun temel amacı "Hayvanların rahat yaşamlarını ve hayvanlara iyi ve uygun muamele edilmesini temin etmek, hayvanların acı, ıstırap ve eziyet çekmelerine karşı en iyi şekilde korunmalarını, her türlü mağduriyetlerinin önlenmesini sağlamaktır" şeklindedir. Ancak bu kanun da insanlar arasındaki köpekler konusundaki tartışmayı bitirememiştir. Tartışmanın temellerinin birisinin insanların kontrolünün dışındaki köpeklerle ilgili kavram kargaşasının olduğu varsayımıyla bu çalışma yapılmıştır. Günümüzde insanlar tarafından köpeklerin nasıl algılandığı kavramlar üzerinden anlaşılması gerekmektedir. Elde edilen sonuçların toplumda yer alan başıboş köpek tartışmasına kavramsal katkı sunacağı düşünülmektedir.

Yöntem

İnternet önemli bir veri kaynağıdır. Aranılan bilgiyle web içeriğini eşleştiren ve kullanıcıya bulmak istediği sonuçları üreten geniş kapsamlı yazılım ve donanım birleşiminden oluşan büyük çaplı sistemlere arama motoru denmektedir (Altıntaş, 2021). Günümüzde en yaygın kullanılan arama motoru www.google.com'dur ve güncel yaşamla ilgili haberler, görseller, ticaret, reklam vb. tüm içerik bilgilerini süzme özelliğindedir. Özetle teknolojinin yoğun kullanıldığı günümüzde güncel hayatı ve toplumlarla ilgili bilgileri temsil ettiği kabul edilmektedir. Toplumumuzda ve dünya genelinde (İngilizce) köpeklerle ilgili tanımlamalarda hangi kavramların ne sıklıkla kullanıldığını belirlemek için www.google.com (Erişim Tarihi: 14.08.2022) arama motoru kullanılmıştır. Çizelge 1 ve Çizelge 2'de liste halinde verilen kelime ve kelime gurupları "....." işareti içerisine yazılarak aramalar yapılmış ve sıklığı adet olarak belirtilmiştir. Aramalarda "Tümü" sekmesinde "Kelimesi kelimesine" araçlarından yararlanılmıştır. Sahipsiz evcil hayvanlardan olan kedilerde köpeklerle kavramsal benzerlikler içerdiği için köpeklerle karşılaştırılması için kedilerle ilgili bazı adlandırmalar da araştırılmıştır. Ayrıca akademik çalışmalarda kullanılan konuyla ilgili kavramlarında kullanım sıklığı belirlenmiştir. Bunun için de <https://scholar.google.com/> sayfasında aynı şekilde

taramalar yapılmıştır. Türkçe aramalarda “Sadece Türkçe sayfalarda ara” kısmından yararlanılmıştır. Ancak aynı internet kaynağında benzer kullanımlar ya da aynı haberin benzer metinle yer alması nedeniyle mükerrer kullanımlar muhtemeldir. Ancak çalışmada bu ve buna benzer ayrımları yok saymıştır. Geçmişten günümüze hala köpekle eş anlamlı kullanılmakta olan “it” kelimesi İngilizcede yaygın olarak kullanılan zamirlerden olması nedeniyle sağlıklı bir taramaya konu edilememiştir.

Bulgular ve Tartışma

“Köpek” kelimesi 50 milyondan fazla Türkçe yayınlanan web adresinde kullanılmış ve 30 bini aşkın bilimsel çalışmada yer almıştır. Bir amaç doğrultusunda sahiplenilen köpekler için kullanılan tanımlarda en fazla “Çoban köpeği ve “Narkotik köpek” aramalarda karşılaşılmıştır. Çoban köpeklerine ait ırklarımızın olması ve hayvancılığın yoğun yapılması ve bunun hem resmi hem de kişisel sayfalarda yer alması sayıyı arttırmıştır. Narkotik köpekler için çokluğun temel sebebi ise haber sitelerinde uyuşturucu ile mücadele haberlerinin tekrarlı sunumundan kaynaklanmaktadır. Ancak bilimsel çalışmalara çoban köpeği ve av köpekleri daha fazla konu olmuştur (Çizelge 1). Bunda da özellikle ırkların her iki konu içinde önemli olması nedeniyle daha ziyade veterinerlik çalışmalarına konu edinilmiştir. Ayrıca “Bekçi köpeği” ilk bakışta bilimsel çalışmalara çok konu olmuş gibi görünmektedir. Aslında hayvan olarak çalışmalara 106 kez konu edinilmiş diğer 200 ü aşkın çalışma ise mecaz anlamda işlenmiştir. Çünkü, günümüz toplumlarında medya “dördüncü güç” ya da “bekçi köpeği (watchdog)” olarak tanımlanmıştır (Satır, 2020).

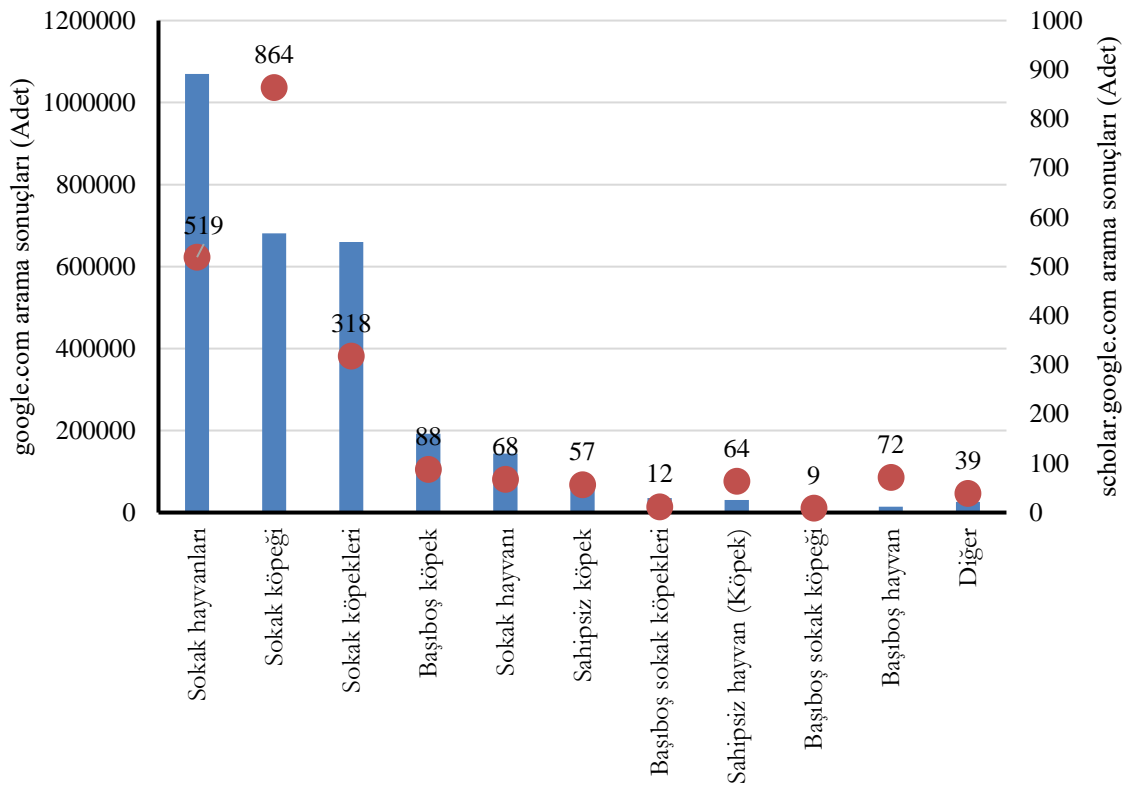
Herhangi bir şekilde insanların kontrolünden çıkan bireylerin kontrolsüz şekilde üremesiyle şehirlerde ve doğal alanlarda serbest şekilde hareket eden köpeklerle ilgili kavramlara dair kullanım sıklığına göre öncelikli ve oldukça baskın kullanılan tabir “Sokak hayvanları”dır, bunu sırasıyla “Sokak köpeği”, “Sokak köpekleri”, “Başiboş köpek”, “Sokak hayvanı” gelmektedir. “Sokak” kelimesiyle adlandırılan kullanım yeri toplam kullanım yerinin % 86’sını oluşturmaktadır. Oldukça baskın bir adlandırma şeklidir. Bilimsel çalışmalarda ise “Sokak köpeği” en fazla kullanılan tabir olmuştur. Bunu “Sokak hayvanları”, “Sokak köpekleri” “Başiboş köpek”, “Başiboş hayvan” izlemiştir (Çizelge 1 ve Şekil 1). Kullanılan adlar ülke genelinde bilinen yaygın olanlardır. Ancak “Atma köpek” gibi bölgesel kullanımlarda mevcuttur. Bu adlandırma Marmara bölgesinde terkedilen köpekler için kullanılmaktadır. Anadolu’da bu anlamda “azıtılmış” kelimesi kullanılmaktadır. Ülkemizde kediler köpeklere nispeten daha az konu edinilmiştir. Bu kedilerin sayıca az olmasından ya da insan yaşamında köpekler kadar risk

oluşturmamasından kaynaklanabilir. Çalışmaya konu kavramların kullanıldığı web adres sayıları ile bilimsel çalışma sayıları arasında güçlü pozitif yönlü doğrusal ilişki bulunmuştur ($r = 0,87$). Bilimsel çalışmaların toplumdun konuyu ele alışıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Resmi kurumlarda ve konuyla ilgili tüm mevzuatımızda insan kontrolü dışında bulunan hayvanlar için kullanılan tanım “Sahipsiz hayvan” (5199 sayılı kanun, Hayvanların Korunmasına Dair Uygulama Yönetmeliği) şeklindedir. Geçmişte de resmi tanımlama sahipli ya da sahipsizlik tanımıyla kullanılmıştır (Resmi gazete, 1932). Yine yerel yönetimlerde Valilikler başkanlığında konuyla ilgili faaliyet gösteren kurulun ismi “İl Hayvanları Koruma Kurulu” şeklindedir. Bu kurulun ilgi gruplarındaki karşılığı “Sokak hayvanları kurulu”dur. Her ne kadar başlangıçta kullanılsa da gazete ve dergilerde zaman zaman “Sokak köpeği” tanımı sahipsiz köpekleri tanımlarken kullanılmaya başlanmıştır (Yücelt, 1954). Zaman zaman ise genelge gibi toplumun tamamını ilgilendiren bilgilendirmelerde “Sokak hayvanları” kavramı kullanılmaya başlanmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2021). “Sokak” kelimesi Türk Dil Kurumu tarafından “İl, ilçe vb. yerleşim bölgelerinde, iki yanında evler olan, caddeye oranla daha dar veya kısa olabilen yol” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2022). Genişletilmiş manası ise; bireyin özel yaşam alanından çıktıktan sonraki ilk alandır (Erdönmez, 2007). Yani toplumun ortak kullanımındaki alanların genel ismidir. Kültürün dışı yansıdığı mekanlar olarak da nitelendirilebilir (Erdönmez, 2007). Bu manada sokakla ilgili deyimlerde sıklıkla kullanılmaktadır; “Sokak kültürü”, “Sokak nabzı”, “Sokak çocuğu”, “Sokak müziği”, “Sokak serserisi”. “Sokak hayvanları” ve “Sokak köpeği” de bu kapsamda değerlendirilebilir. Yani evde, çiftlikte ya da herhangi bir özel alanda bakımı üstlenilmeyen ve serbestçe dolaşan köpeklerin genel adı olarak kullanılabilir. Bu adlandırma şehirleşmeyle beraber oluşan kent kültürü için doğru olabilir. Ancak köpeklerin yaşam alanları şehirlerle sınırlı değildir. Korunan doğal alanlarda (Lessa ve ark., 2016), ormanlık alanlarda (Keten ve ark., 2017), ada habitatlarında (Cortés-Calva ve ark., 2013), kırsal bölgelerde (Acosta-Jamett ve ark., 2010) de köpekler yaşamaktadır. Bu nedenle de insan kontrolü dışındaki bu hayvanların adının sokaklarla özdeşleşmesi doğru değildir. Bu adın yaygınlaştırılmasının ve sıklıkla toplumda kullanılmasının amacı sahipsiz bu hayvanlara bir kimlik kazandırma çabasıdır. Resmi yazımlarda da dahil kullanılan “sahipsiz”, “başiboş” ya da “yabanilemiş” kelimeleri olumsuzluk içeren ifade olarak algılanmaktadır. “Sokak” kelimesi ise köpekleri kimliklendirme ve onların sokaklar doğal yaşam alanlarını gibi kabul etme ve ettirme gayretidir.

Çizelge 1. Köpeklerle ilgili kullanılan Türkçe kavramların internet arama motorlarında sıklık sonuçları

Kullanılan isimlendirme	Google Arama motoru	Google scholar
Köpek	49400000	30100
Av köpeği	251000	624
Çoban köpeği	511000	737
Bekçi köpeği	99700	389
Polis köpeği	81200	45
Arama Kurtarma köpeği	34000	7
Narkotik köpeği	266000	1
Başboş hayvan	14200	72
Başboş hayvan + Köpek	4090	23
Başboş evcil hayvan	1130	1
Başboş evcil hayvan + Köpek	908	1
Başboş köpek	192000	88
Başboş kedi	14800	18
Sahipsiz evcil hayvan	763	3
Sahipsiz evcil hayvan + Köpek	635	1
Sahipsiz hayvan	103000	101
Sahipsiz hayvan + Köpek	30700	64
Sahipsiz köpek	56300	57
Sahipsiz kedi	30400	41
Sokak hayvanı	144000	68
Sokak hayvanları	1070000	519
Sokak hayvanı + Köpek	39200	50
Sokak hayvanları + Köpek	362000	153
Sokak evcil hayvanı	5	0
Sokak köpeği	681000	864
Sokak köpekleri	660000	318
Sokak kedisi	483000	186
Başboş Sahipsiz Evcil hayvan	1	0
Başboş Sahipsiz köpek	522	0
Başboş sahipsiz sokak hayvanları	2150	0
Başboş sahipsiz sokak köpeği	2	0
Başboş sahipsiz sokak köpekleri	438	0
Başboş sokak hayvanı	1360	0
Başboş sokak hayvanları	8620	6
Başboş sokak hayvanları + Köpek	5050	4
Başboş sokak köpeği	17000	9
Başboş sokak köpekleri	35400	12
Başboş sokak kedisi	698	0
Başboş sokak evcil hayvanı	0	0
Yabanileşmiş köpek	90	0
Atma köpek	2840	0
Azıtılmış köpek	2	0

Şekil 1. İnsan kontrolü dışında olan köpekler için kullanılan Türkçe kavramların web adreslerindeki ve bilimsel çalışmalardaki sıklıkları. Sütun grafik internet verilerini adet olarak, noktasal gösterimler bilimsel çalışma sayılarını göstermektedir.

Tartışmanın temelinde insan merkezci bakış ile doğa merkezci bakışın tartışılması bulunmaktadır. İnsanın doğayı bozduğu düşüncesi hakimdir. Buradan hareketle insanın yaşamla birlikte yaşatması gerektiği savunulmaktadır. Ancak bu düşünce insanın bağ kurduğu sınırlı sayıdaki türler üzerinden sembolleştirilmekte ve yürütülmektedir. Bunların başında da sahihsiz köpekler, kediler, atlar gelmektedir. Özellikle köpeklerin yaşam haklarının savunulması ve onların sokaklara terk edilmesi derin ekolojinin şehirlerdeki tezahürü olarak algılanmaktadır. İnsan başboş köpek çatışmasında maduriyetin köpek lehinde olduğuna inanmak derin ekolojik bakış olarak algılanmaktadır (Ürgüplü, 2013).

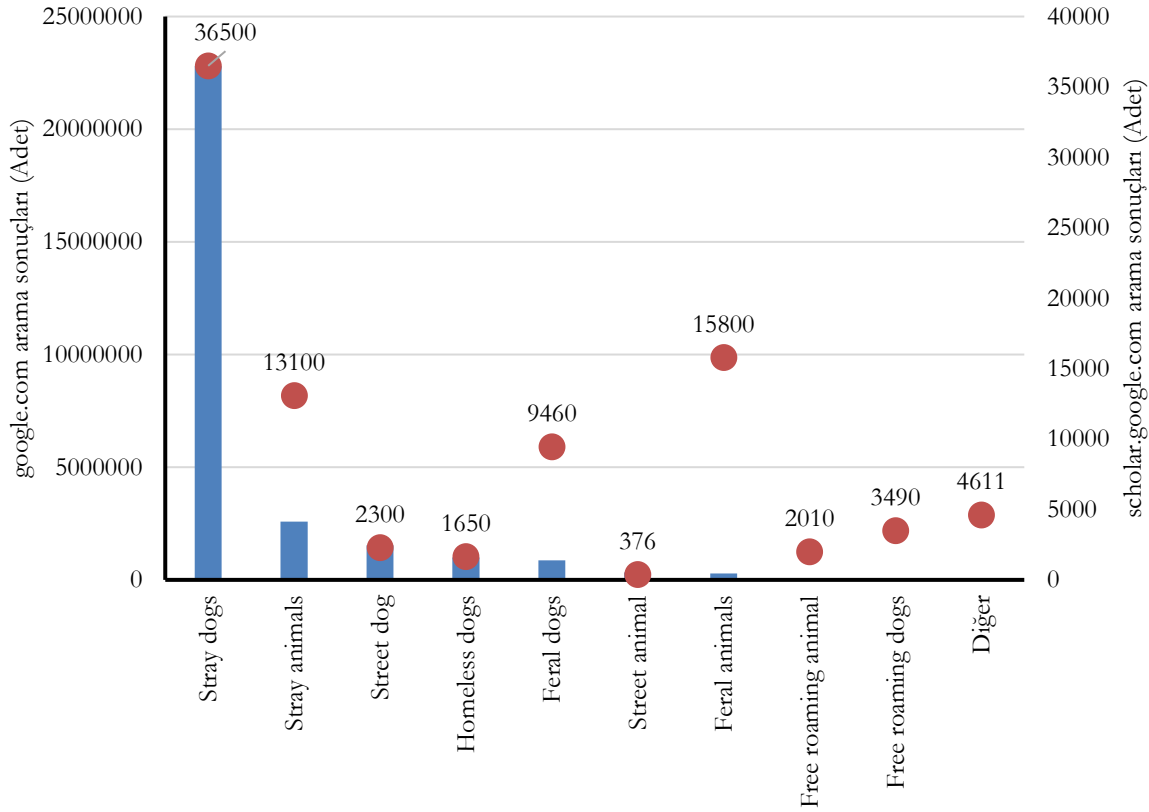
Köpeklerle ilgili benzer internet tabanlı tarama İngilizcede kullanılan kavramlar için yapılmış ve “Dog (Köpek)” kelimesi milyarı aşkın sayıda farklı adreste kullanılmış ve 500 bine yakın bilimsel çalışmada yer almıştır. Bir amaç doğrultusunda sahiplenilen köpekler için kullanılan tanımlarda en fazla Sheepdog (çoban köpeği) ve Rescue dog (Kurtarma köpeği) kullanılmıştır (Çizelge 2).

İnsanların kontrolünden çıkan köpek bireylerini tanımlamak için kullanılan İngilizce kavramlarda ise “Stray” sıfat olarak kullanılmasıyla yapılan tanımlama

oldukça baskındır (%75). “Stray” (sıfat olarak) “ev ortamından uzaklaşmış, evi olmayan” şeklinde çevrilebilir. Ancak İngilizce-Türkçe çevirilerinde “Stray dog” sokak köpeği, “Stray animals” ise sokak hayvanları olarak çevrilmektedir. Stray dogs insan yaşamı dışındaki evcil hayvanlar için kullanılan tanımlamaların yarısından fazlasını (%57) oluşturmaktadır. Bu amaçla kullanılan yaygın tanımlamalardan birisi de yabancılaşmış anlamına gelen “Feral” kelimesidir. Toplamda %11 oranında kullanılmıştır. Bu tanım evcil türlerden herhangi bir şekilde doğada varlığını devam ettiren, doğada beslenen üreyen hayvanlar için kullanılan genel bir isimlendirilmez. Akademik çalışmalarda da “Stray” tanımlaması baskın olarak kullanılmış (%47) bunu ise “Feral” kelimesiyle kullanımı (%37) devam etmiştir (Çizelge 2 ve Şekil 2). Görüldüğü üzere Türkçede kullanıldığı gibi insan kontrolü dışındaki köpekler sokaklarla özdeşleştirilmemiş sahihsiz, başboş, yabancılaşmış şekilde yaşamını sürdüren karşılığın gelen kavramlarla tanımlanmıştır. Burada dikkati çeken bir tanımlama kediler için yapılmıştır. Kediler için “Stray” kelimesi kadar “Feral” kelimesiyle de tanımlama yapılmıştır. Hatta yabancılaşmış kedilerle ilgili bilimsel çalışmalar sayısal olarak dikkati çekmektedir. Ülkemizde ise bu konudaki bilimsel çalışmaya ulaşılamamıştır.

Çizelge 2. Köpeklerle ilgili kullanılan İngilizce kavramların arama motorlarında sıklık sonuçları

İngilizce	Türkçe	Google	Google scholar
Dog	Köpek	1760000000	495000
Hunting dog	Av köpeği	5390000	14700
Sheepdog	Çoban Köpeği	12000000	16300
Bandog	Bekçi köpeği	456000	541
Guard dog	Bekçi köpeği	5830000	10200
Police dog	Polis köpeği	5620000	8190
Rescue dog	Kurtarma köpeği	7700000	2870
Drug dog	Narkotik köpeği	401000	1610
Stray dogs	Başboş köpek	22800000	36500
Stray animals	Başboş hayvan	2580000	13100
Stray pets	Başboş evcil hayvan	169000	532
Stray cats	Başboş kedi	4790000	15900
Homeless dogs	Evsiz köpek	997000	1650
Homeless pets	Evsiz evcil hayvan	656000	573
Waif animal	Sahipsiz hayvan	5090	2
Waif dog	Sahipsiz köpek	7610	3
Waif cat	Sahipsiz kedi	5210	5
Homeless cats	Evsiz kedi	365000	841
Street dog	Sokak köpeği	1530000	2300
Street cat	Sokak kedisi	1280000	909
Street animal	Sokak hayvanı	331000	376
Stray orphan dog	Başboş köpek	36	0
Free-ranging urban dogs	Serbest şehir köpeği	1970	240
Free-ranging Unowned dogs	Serbest sahipsiz köpek	104	3
Free-ranging dogs	Serbest köpek	45000	3930
Free-ranging urban cats	Serbest şehir kedisi	106	23
Free-ranging cats	Serbest kedi	20000	1310
Free-ranging pet cats	Serbest evcil kedi	1550	227
Free-ranging pet dogs	Serbest evcil köpek	334	10
Stray homeless dog	Başboş evsiz köpek	4320	3
Stray homeless cat	Başboş evsiz kedi	2170	5
Stray homeless animal	Başboş evcil hayvan	912	0
Feral animals	Yabanileşmiş hayvan	288000	15800
Feral dogs	Yabanileşmiş köpek	870000	9460
Feral cats	Yabanileşmiş kedi	3320000	25900
Feral pet	Yabanileşmiş evcil hayvan	11200	142
Unowned dogs	Sahipsiz köpek	6200	422
Unowned cats	Sahipsiz kedi	24900	634
Unowned pets	Sahipsiz evcil hayvan	4140	10
Free roaming dogs	Serbest dolaşan köpek	59200	3490
Free roaming cats	Serbest dolaşan kedi	86000	2850
Free roaming pets	Serbest dolaşan evcil hayvan	6250	167
Free roaming animal	Serbest dolaşan hayvan	61100	2010

Şekil 2. İnsan kontrolü dışında olan köpekler için kullanılan İngilizce kavramların web adreslerinde ve bilimsel çalışmalarındaki sıklıkları. Sütun grafik internet verilerini adet olarak, noktasal gösterimler bilimsel çalışma sayılarını göstermektedir.

Çağatay ve Kıpçak Türkçelerinde “köpek”, Uygur ve Göktürk Türkçelerinde ise “İt” kavramı kullanılmıştır. Anadolu’da ilk dönem Türkçesinde “İt” daha yaygın kullanılmıştır ve birçok kelime türetilmiştir; it dirseği, it üzümü, it kuyruğu, it burnu vb (Erdoğan, 2020). Osmanlı Türkçesinde ise “Kelp” kullanılmıştır. Ancak son yıllarda tüm resmi yazışmalarda, haberlerde, sosyal medyada vb “Köpek” kullanılmaktadır. Baskın kültür haline gelen şehir kültürü ile “köpek” daha çok kabul gören bir isimlendirme olmuştur. İt ise daha çok hakaret, aşağılama amaçlı mecaz anlamıyla değerlendirilmektedir. Şu da bilinmektedir ki, Anadolu’da “it” kelimesi hala yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu çalışmada “it” kelimesi yeterince araştırılmamıştır. Ancak hem halkta hem de öz Türkçede karşılığı olan bu kelimenin tekrar yaygınlaştırılması faydalı olacaktır. Daha ayrıntılı araştırılması yapılabilir.

Sonuç

Son yıllarda insan kontrolü dışında kalan köpeklerle ilgili tartışmalar artmıştır. Zaman zaman hem maddi hem de psikolojik sorunlara neden olan sahipsiz köpeklerle ilgili maalesef yeterli çalışma yapılmamıştır. Daha henüz sorunun boyutu ortaya konulmamıştır.

Aslında olması gereken, şehirlerde ve doğal alanlardaki sahipsiz köpeklerin yönetilmesidir.

İnsan kontrolü dışındaki köpeklerle ilgili ülkemizdeki hukuksal dil ile günlük dil arasında farklılık bulunmaktadır. “Sokak hayvanı” ya da “Sokak köpeği” her ne kadar resmi yazışmalarda bu isimler yer almasa da toplumda baskın olarak her mecrada bu adlandırmalar kullanılmaktadır. İngilizce karşılığının dahi çeviride “Sokak” kelimesinin kullanılarak çevrilmesi bu tanımlamaların baskınlığının bir göstergesidir. Bu hayvanların her yaşam ortamında varlıklarının bilinmesinden dolayı isminin sokaklarla özdeşleştirilmesi doğru değildir. Öncelikli olarak mevzuatta yer aldığı şekliyle herhangi bir sahip veya koruyucunun kontrolü ya da doğrudan denetimi altında bulunmayan bu hayvanların tüm resmi alanlarda daha sonra ise tüm iletişim alanlarında “Sahipsiz hayvan”, “Sahipsiz köpek”, “Sahipsiz kedi” gibi isimlendirmenin kullanılması sağlanmalıdır. Ayrıca yazılı eserlerde çok geçmemesine rağmen halk arasında kullanılan “Atma köpek”, “Azıtlmış köpek” gibi kavramlar tartışılarak sahipsiz köpekleri tanımlamada kavram olarak kullanılması araştırılmalıdır.

Kaynakça

- Acosta-Jamett, G., Cleaveland, S., Cunningham, A. A., Bronsvort, B. M. D., 2010. Demography of domestic dogs in rural and urban areas of the Coquimbo region of Chile and implications for disease transmission. *Preventive Veterinary Medicine*, 94 (3-4): 272–281.
- AKC, 2022. Dog Breeds. American Kennel Club. akc.org (Erişim Tarihi: 29/07/2022)
- Altıntaş, E. Ş., 2021. Edu. tr uzantılı web sayfası içeriklerinde arama sonuçları sıralanması optimizasyonu. Kocaeli Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 58 sayfa, Kocaeli.
- Cortés-Calva, P., Gallo-Reynoso, J.P., Delgadillo-Rodríguez, J., Lorenzo, C., Álvarez-Castañeda, S.T., 2013. The effect of feral dogs and other alien species on native mammals of Isla de Cedros, Mexico. *Natural Areas Journal*, 33(4): 466-473.
- Erdoğan, S., 2020. Atasözleri ve deyimlere göre Türkçedeki “İt ve Köpek” kavramları. *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 14: 135-148, DOI:10.29228/cahij.43212.
- Erdönmez, I. Ç., 2007. İstanbul’da kültürel iletişim modeline iki örnek: Eminönü ve Beyoğlu’nun sokak kültürlerinin değerlendirilmesi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, 119 sayfa, İstanbul.
- Freedman, A.H., Lohmueller, K.E., Wayne, R.K., 2016. Evolutionary history, selective sweeps, and deleterious variation in the dog. *Annual Review of Ecology Evolution and Systematics*, 47(1): 73–96. DOI:10.1146/annurev-ecolsys-121415-032155.
- İçişleri Bakanlığı, 2021. Kalacak Yeri Olmayan Vatandaşlar ve Sokak Hayvanlarına İlişkin İki Genelge. <https://icisleri.gov.tr/kalacak-yeri-olmayan-vatandaslar-ve-sokak-hayvanlarina-iliskin-iki-genelge> (Erişim Tarihi: 16/08/2022).
- Keten, A., Beşkardeş, V., Değermenci, A., 2017. Human activities that threaten the wildlife in Duzce. *International Forestry and Environment Symposium* 07-10 November 2017 Trabzon-Turkey.
- Knobel, D. L., Butler, J. R., Lembo, T., Critchlow, R., Gompper, M. E., 2014. Dogs, disease, and wildlife. pp. 144-169, M. E. Gompper (Ed.), *Free-ranging dogs and wildlife conservation*, Oxford University Press, Oxford.
- Kırıışık, F., Öztürk, K., 2021. Şiddet haberlerinden hayvan haklarına, sahihsiz köpek sorunu. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (69), 360-388.
- Lessa, I., Guimarães, T.C.S., de Godoy Bergallo, H., Cunha, A., Vieira, E.M., 2016. Domestic dogs in protected areas: a threat to Brazilian mammals? *Natureza & Conservação*, 14(2): 46-56.
- Özen, B., 2019. Yaşam hakkına saygı ve sanatta etik sorunu. *Ulakbilge Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(34): 263-279.
- Raisor, M. J., 2004. Determining the antiquity of dog origins: Canine domestication as a model for the consilience between molekular genetics and archaeology. Texas A&M University, Doctorate thesis, 289 p.
- Reece, J. F., Chawla, S. K., Hiby, A. R., 2013. Decline in human dog-bite cases during a street dog sterilisation programme in Jaipur, India. *Veterinary Record*, 172(18): 473-473.
- Resmi Gazete, 1932, Köpeklere karşı ittihaz edilecek tedbirler hakkında karar. Sayı 2123.
- Resmi Gazete, 2004, Hayvanları Koruma Kanunu. Sayı 25509.
- Satır, M.E., 2020. Yeni Zelanda’da meydana gelen terör eyleminin uluslararası medyada sunulmuş biçimleri üzerine eleştirel söylem analizi. *Atatürk İletişim Dergisi*, 19: 5-22.
- Sümer, M., 2021. Osmanlı modernleşmesini hayvanlar üzerinden okumak: Abdullah Cevdet’in İstanbul’da köpekler risalesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5(4): 2628-2652.
- Tamzok, H., Mustafa, K. Ü. K., Çobanoğlu, N., 2017. Hukuki ve etik boyutlarıyla sokak hayvanları. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1): 245-280.
- Taşkent, R. Ö., Altınışık, E., 2018. Irk Kavramına bilimsel çerçeveden bakış. *Madde, Dialektik ve Toplum*, 1: 123-126.
- TDK, 2022. Türk Dil Kurumu Sözlükleri. sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 14/08/2022).

- Ürgüplü, G., 2013. Derin ekoloji bağlamında kentte sokak hayvanlarıyla birlikte yaşamak olgusunun incelenmesi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Kentsel Tasarım Programı, Doktora tezi, 146 sayfa, İstanbul.
- Vilà, C., Savolainen, P., Maldonado, J. E., Amorim, I. R., Rice, J. E., Honeycutt, R. L., Crandall, K. A., Lundeberg, J., Wayne, R. K., 1997. Multiple and ancient origins of the domestic dog. *Science*, 276(5319): 1687-1689.
- Wikipedi, 2022. <https://tr.wikipedia.org/wiki/Irk> (Erişim Tarihi: 02/12/2022).
- Wayne, R.K., Vonholdt, B.M., 2012. Evolutionary genomics of dog domestication. *Mammalian Genome*, 23(1): 3-18.
- Young, J. K., Olson, K. A., Reading, R. P., Amgalanbaatar, S., Berger, J., 2011. Is wildlife going to the dogs? Impacts of feral and free-roaming dogs on wildlife populations. *BioScience*, 61(2): 125-132.
- Yücelt, N., 1954. XIX asırda İstanbul sokakları nasıldı? <https://openaccess.marmara.edu.tr/server/api/core/bitstreams/4ab75831-b473-4f00-8d41-1382ce12525f/content> (Erişim Tarihi: 11/08/2022).